

boeken

Nizaar Makdoembaks, oud-huisarts en deelraadslid in Zuidoost, klaagt in *Goelag in de Indische archipel* de koloniale politiek van Nederland in WO II aan.

JOHN JANSEN VAN GALEN

Het is monnikenwerk. Waarom bent u eraan begonnen?
 “In 2003 heb ik op Curaçao met eigen geld de graven van vijftien Chinezen opgeknaapt die er in 1942 doodgeschoten en anoniem begraven zijn. Het waren schepelingen die op de olietankers tussen Venezuela en Willemstad voeren, onderbetaald en doodsbang vanwege de voortdurende Duitse onderzeebootaanvallen. Toen ze in staking gingen, werden ze in een kamp opgesloten. Toen ze daar na een paar maanden in opstand kwamen, werden ze door de koloniale militaire politie met geweervuur neergemaaid. Ik heb die zaak op het Niod uitgezocht en het ene gegeven, de ene naam, bracht me telkens op volgende; het was een sneeuwbal-effect. Uiteindelijk heb ik twee jaar continu aan dit boek gewerkt. Ik ben er nu van overtuigd dat de moordpartij op die Chinezen een bewuste methode was om hun staking te breken, want de olieaanvoer moest tot elke prijs doorgaan.”

Die was toch ook wezenlijk? De oorlog is gewonnen op bergen van bauxiet en golven van olie, zei premier Gerbrandy later.

“Ja, de oorlog heeft zelfs vijf à tien jaar korter geduurd dankzij de olie en de bauxiet uit de West, maar daar hoor je op 4 en 5 mei niets over. Toen in Suriname de bauxietarbeiders staakten, hebben Amerikaanse militairen de staking met dwang, geweren, intimidatie en ontslagdreiging gebroken. Zoals Nederlanders voor de Duitse *Arbeitseinsatz* moesten werken, werden Surinamers gedwongen in de bauxietproductie te werken. Bauxiet was de grondstof van het aluminium voor

de geallieerde vliegtuigen. De Amerikaanse legerleiding was dus heer en meester in Suriname. Ze wilde dat Paramaribo schoon werd en daarop sloot de Surinaamse politie gedwee alle hoeren in kampen op. Zoals Nederland bezet was door de Duitsers, waren wij bezet door de Amerikanen. Maar dat komt in Nederland nooit ter sprake.”

Waarom heet het boek eigenlijk Goelag in de Indische archipel? Het gaat toch over Suriname en Curaçao?

“Ik neem die landen samen met Nederlands-Indië. Want ook daar heeft Nederland in de oorlog mensenrechten geschonden. De stakers bij de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij werden naar Australië overgevoerd en in kampen ondergebracht, waar ze onder erbarmelijke omstandigheden en tegen belachelijke lonen, lager dan die van andere gevangenen, dwangarbeid moesten verrichten. En nooit

is iemand dáárvor ter verantwoording geroepen.”

Het hoofdpunt van uw aanklacht betreft de Joden.

“Joodse vluchtelingen zijn in de Nederlandse koloniën niet toegelaten. Met als argument: gebrek aan ruimte, voedsel, huisvesting. Maar waarom konden dan wel die vierhonderd Chinezen op Curaçao worden gehuisvest? Er was genoeg grond in Suriname en de bevolking wou graag helpen; er werden zelfs al tienduizenden gulden ingezameld voor Joodse vluchtelingen – die zijn na de oorlog geschonken aan een sanatorium in het Gooi, omdat ze niet besteed waren. De Sefardische en Asjkenazische joodse gemeenten in Paramaribo en Willemstad stonden klaar om te helpen, maar ze kwamen er niet in.”

“Dat is altijd geweten aan de Nederlandse gouverneurs van Suriname en Curaçao, die zogenaamd

Lessing is gestopt

De Britse schrijfster Doris Lessing noemt het een ramp dat ze vorig jaar de Nobelprijs voor de literatuur heeft gewonnen. De 88-jarige Lessing zei dat ze door alle media-aandacht niet meer aan schrijven toekomt. Ze heeft geen energie meer. “Daarom blijf ik iedereen die jonger is, vertellen dat je niet moet denken dat je die altijd hebt. Energie glijdt weg als water in de gootsteen.”

Rushdie topfavoriet

Salman Rushdie *Midnight children* is topfavoriet voor The best of the Booker Prize, die is ingesteld ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van de belangrijkste Britse literaire onderscheiding. Op de shortlist staan ook: Pat Barker (*The ghost road*), Peter Carey (*Oscar and Lucinda*), J.M. Coetzee (*Disgrace*), J.G. Farrell (*The siege of Krishnapur*) en Nadine Gordimer (*The conservationist*).

Nizaar Makdoembaks: ‘Het raakt mij diep hoe men systematisch gepoogd heeft de Joden uit te roeien.’

FOTO KAROLY EFFENBERGER

‘NSB-beleid in de West’

handelden uit vrees voor sabotage van de olieraffinage en de bauxietproductie, nota bene omdat er onder die vluchtelingen Duitse Joden waren! Maar in feite handelden die gouverneurs in opdracht van de Nederlandse regering in Londen. In die kring tierde het racisme welig, zoals in het gehele vooroorlogse Nederland. Toen die Chinezen uit Rotterdam vertrokken om als schepeling op de olietankers naar Curaçao te werken, verkondigde minister Donner, de grootvader van de huidige, dat dit Aziatische ongedierte niet meer in Nederland

mocht terugkeren. Premier Gerbrandy sprak over muzelmannen als brandhout voor de hel. Het antisemitisme was niet minder hevig: men wilde Joodse vluchtelingen gewoon uit de koloniën weren.”

“En dat terwijl men in 1942 in Londen via gevluchte Poolse officieren al wist van de gaskamers en de vernietiging van de Joden! Daardoor werd de weigering Joodse vluchtelingen toe te laten een vorm van genocide. Na de oorlog zijn veel leden van de NSB vervolgd; zelfs nu nog zit men achter NSB’ers aan, maar deze hooggeplaatsten, die feitelijk een NSB-beleid voerden, zijn er zelfs nooit over ondervraagd, laat staan vervolgd.”

U claimt dat u ‘de blinde vlekken van Loe de Jong’ zichtbaar heeft gemaakt. Welke?

“Loe de Jong heeft alles kunnen onderzoeken en blootleggen, maar hij heeft niet willen doordrukken.

‘De Amerikaanse legerleiding was heer en meester in Suriname’

Veiling Claus' poëzie

In Lokeren is de originele versie van Hugo Claus' dichtbundel *De Oostakkerse gedichten* op een veiling voor negentien-duizend euro van de hand gegaan. Veilinghuis De Vuyst bood een handgeschreven versie uit 1953 aan met als titel *Nota's voor een Oostakkerse cantate* en een door Claus getypte editie uit 1955, met pentekeningen en handgeschreven correcties van Claus.

Nizaar Makdoembaks

Nizaar Makdoembaks (1948) groeide op in Abrabroki (Over de brug), een arme wijk van Paramaribo. Hij kreeg een beurs om in Leiden te studeren voor histocytopathologisch analist. Na zijn hbo-opleiding kon hij in 1972 via een achterdeur medicijnen studeren aan de Vrije Universiteit. Als huisarts nam hij eerst enige jaren waar in Amstelveen. Daarna vestigde hij zich in 1984 tegen de zin van het ziekenfonds en zijn collegae (die hij prompt van racisme betichtte) als huisarts in de Bijlmer. Hij werkte er tot 2003 en beleefde er van 1998 tot 2006 een tumultueuze loopbaan als deelraadslid van zijn groepering Solidariteit Zuidoost. Op zijn conto schrijft hij: de doorbraak in de parlementaire enquête naar de medische gevolgen van de Bijlmercamp, de aandacht voor het veelvuldig voorkomen van suikerziekte onder immigranten, de controle van koeltorens op de legionellabacterie en het vaderschap van de voedselbanken. Ooit stond hij in de schijnwerpers van de internationale pers door als arts in de Bijlmer brood uit te delen onder de armen. "Jonge meisjes prostitueerden zich omdat ze honger hadden! Koningin Beatrix vroeg minister Ad Melkert of het echt zo erg was met de armoede in Zuidoost, maar die zei dat het een verkiezingsstunt van mij was." Nu is hij historicus. Op stapel staan publicaties over de Surinaamse vakbondsleider Louis Doedel (voor gek verklaard en opgesloten) en over de vriendschap tussen Anton de Kom en Mohammed Hatta, Surinaams respectievelijk Indonesisch nationalist.

Hij kaart wel aspecten van deze historie aan, maar hij kwam zelf uit dat Londense milieu. Hij was de man van Radio Oranje en had na de oorlog dat instituut voor oorlogsdocumentatie ten geschenke gekregen. Hij heeft de verantwoordelijken beschermd. Maar misschien ook wilde hij het Nederlandse volk nog enig respect laten behouden, want als onze eigen regering medeschuldig was gebleken aan de Jodenvervolging, was weinig nationaal zelfrespect overgebleven. Ik denk dat De Jong het daarom liever liet rusten. Maar ik kan dat niet. Het raakt mij diep hoe men systematisch gepoogd heeft de Joden uit te roeien en dat Nederland daaraan meewerkte."

Nizaar Makdoembaks: *Goelag in de Indische archipel. Joden en stakers in 1942 staatsvijanden van bezet koninkrijk der Nederlanden*
Het Tribunaal, €29,95.

Drie generaties familierituelen

José Luís Peixoto:
Het pianokerkhof
Vertaald door Piet Janssen,
Meulenhoff, €22,90.

Toen zeven jaar geleden het romandebuut van de Portugese schrijver José Luís Peixoto (1974) in vertaling verscheen, wist ik meteen dat ik die jongen in de gaten moest houden.

In dat debuut, *De blik*, schilderde hij, aan de hand van wonderlijke, surrealistische personages, het rauwe dorpsleven in de verzengende hitte van de Alentejo (zijn geboortestreek). Met deze immens melancholieke roman, bekroond met de José Saramagoprijs 2001, vestigde Peixoto in Portugal meteen zijn naam als het grootste literaire talent van zijn generatie.

Zeven jaar later blijkt dat talent nog immer in ontwikkeling te zijn als het gaat om vormprocedés en poëtische verbeeldingskracht. De roman *Het pianokerkhof* (2006) is, net als *De blik*, een verhaal dat het niet van de plot moet hebben, maar van de intensiteit van de taal en de fysieke, zintuiglijke beschrijvingen van de scènes. De zinnen van Peixoto hebben de geladen eenvoud waar ik ook zo van houd in het werk van een schrijver als Pavese.

In *Het pianokerkhof* laat hij drie vertellers afwisselend aan het woord. Drie mannen uit drie generaties van de familie Lázaro. Hun bestaan speelt zich af in een even hechte als conflictueuze familiekring, en rond de timmermanswerkplaats in Lissabon waar men van vader op zoon gespecialiseerd is in het restaureren van piano's.

Peixoto maakt er geen geheim van dat dit pianokerkhof symbolisch is voor het onderliggende thema van zijn roman. Niet alleen zijn piano's instrumenten die vaak van generatie op generatie worden bespeeld, ook worden ze gerestaureerd door goede onderdelen van versleten exemplaren te gebruiken. Het is precies die continuïteit, die onverbreekelijke cyclus van leven en dood, die Peixoto hier wil verbeelden. Dat in het openingshoofdstuk de grootvader sterft op ongeveer hetzelfde moment dat een kleindochter wordt geboren, is dan ook geen toeval. Evenmin dat zijn zoon, de mara-

José Luís Peixoto FOTOJOÃO RAUL

thonloper, op de Olympische Spelen van Stockholm in 1912 van uitputting overlijdt, terwijl diezelfde avond diens vrouw in Lissabon van een jongetje bevalt.

Zo mengt Peixoto in deze roman een melancholiek besef van vergankelijkheid met het optimisme dat een nieuwe generatie de fakkel verder door het leven zal dragen, en een nieuwe uitvoering zal geven aan de dromen van de voorgangers. De afwisselende vertelstemmen

en de door elkaar heen lopende tijden en perspectieven maken van *Het pianokerkhof* een labyrintische roman waarin niet altijd meteen duidelijk is welke verteller precies aan het woord is. Ik vermoed dat Peixoto dat diffuse vertelperspectief met opzet heeft gezocht om daarmee eens te meer het gevoel te versterken van een doorlopende geschiedenis, vol rituelen die zich herhalen en liefdesavonturen van zonen die lichtjes variëren op de amoureuze geschiedenissen van hun vaders.

Dat de grootvader ook na zijn dood als verteller optreedt in zijn rol als alziende getuige van het familieleven dat zonder hem verdergaat, is een vormvondst die bijdraagt aan deze verbeelding van de onverbreekelijke cyclus van leven en dood.

Een mooie vormvondst is ook dat Peixoto een kleine honderd bladzijden in de kop van de marathonloper duikt die zijn kilometers wegvreet in de omgeving van Stockholm, terwijl zijn gedachten en herinneringen van de hak op de tak springen tussen hier en daar (Lissabon), tussen toen (de herinnering aan zijn stormachtige verliefdheid op zijn vrouw, die inmiddels hoogzwanger is) en nu ('Zoals we hier door de straten van Stockholm rennen, zo rennen we ook binnen onszelf.'). Meesterlijk verbeeldt Peixoto dan in het slothoofdstuk hoe de familie in Lissabon aan de radio zit gekluisterd voor het liveverslag van zijn fatale race.

Het pianokerkhof is bepaald geen strandlectuur. Tegelijkertijd excelleert Peixoto in talloze lyrische liefdescènes, die je associeert met zwoele avonden in de duinen: 'Ik schoof haar jurk verder omhoog en mijn handen pakten haar middel vast alsof haar huid brandde, alsof haar huid brandde, brandde. Ze brandde. (...) Ik hield haar vast in mijn armen, onder mij, en ik in haar, en zij werd vanbinnen vuur, werd vuur, vuur. Ze brandde.'

ALLE LANSU

Een vriendelijke docent

Hans den Hartog Jager: *Haai op sterk water*
De Bezige Bij, €24,50.

Hans den Hartog Jager heeft geen plaatjes nodig. De schrijver, specialist beeldende kunst van *NRC Handelsblad*, kan schilderijen en installaties in woorden vangen. Als Den Hartog Jager een werk beschrijft, wordt het vanzelf zichtbaar. Zo tastbaar is zijn woordkeuze.

De bundel *Haai op sterk water* is de neerslag van vijftien jaar schrijven en denken over beeldende kunst. In het boek probeert Den Hartog Jager inzicht te bieden in de ontwikkelingen in de kunst. Daartoe staat hij stil bij het werk van uiteenlopende kunstenaars als Gerhard Richter, Caravaggio, Lucian Freud, Andy Warhol, Damien Hirst, Hans Holbein en Job Koelewijn.

De essays, op thema gerangschikt, laten zich gemakkelijk lezen. Daarbij toont Den Hartog Jager zich een vriendelijke docent. Hij bundelt persoonlijke ervaringen en kennis tot fijne verhalen, die verder reiken

dan een mening. Den Hartog Jager biedt context en perspectief, en doet nergens onnodig moeilijk of interessant.

Daarmee is *Haai op sterk water* nog geen geslaagde bundel. De essays, eerder gepubliceerd in de *NRC* en vakbladen, zitten daarvoor nog te veel vast aan hun oorsprong. Het zijn uitstekende journalistieke stukken, en niets meer dan dat.

Soms wreekt die keuze zich op een vervelende manier. Zo legt Den Hartog Jager in zijn boek diverse keren kort achter elkaar uit wat de Young British Artists voor beweging was, en ook sommige observaties keren in verschillende gedaanten in diverse stukken terug.

Haai op sterk water is een boek dat er zo nu en dan bijgepakt dient te worden. Om dan nog maar eens iets over Luc Tuymans te lezen, of over de fotografie van Rineke Dijkstra, en waarom die wel als kunst kan worden gezien en heel veel ander

geëxposeerd werk van fotografen niet.

In zijn woede over de aandacht voor fotografie als kunstvorm is Den Hartog Jager overigens het aanstekelijkst. Waar hij kan, laat hij merken dat de democratisering van de kunst aan hem niet besteed is. Een aardige compositie en een stevig beeld maken nog geen kunst, oordeelt Den Hartog Jager streng.

Het zou mooi zijn als hij de tijd krijgt een heel boek aan deze kwestie te wijden. Een breed onderzoek, waarin de opmars van de fotografie binnen de kunsten op kritische wijze wordt geduid.

Zo'n boek heeft als bijkomend voordeel dat het meer biedt dan een verzameling bijgeschaafde en herschreven krantenstukken. Zo'n groots opgezet boek zou niets meer dan recht doen aan de kwaliteiten van deze kunstspectalist.

RONALD OCKHUYSEN